

Nyíri Antal: kilencven

Csak lesz kilencven, március elején. Ahogy a nyelvész tudja a lat, a font, vagy a sukk, a sing, a könyök, a róf, az öl, a mérföld, netán az icce, a pint vagy az akó értékét és mértékét, megkérdeztük dr. Nyíri Antal professzor urat, egykori tanárunkat, mennyi lenne mai számmal kifejezve a matuzsálemi életkor. Tömör véleményt mondott a demokráciáról, mint minden öregség velejárójáról, firtattuk a Takaréktár utcai sortűz körülményeit, és visszafelé lépetve azt is tudakoltuk, kovács apja, kovács nagyapja öröksége mennyire szült bele szőfejtébe. Jobban belegondolva, még rejtélyesebb a közelgő kilencvenedik születésnap. Ha nagyapja emlékezete megőrizte öregapja gyerekkori történeteit, és tovább is adta, akkor mennyire is tekinthet vissza a múlt század rengetegébe? Mind nyeresége a szőfejtőnek is.

● **Nyelvészkedjünk! Mennyi lenne a matuzsálemi kor?**

– Ami nem problematikus, látod, avval nem foglalkoztam. Te tudod?

● **Lexikonból. Kilencszázhatvankilenc esztendő.**

– Akkor még lehetne egy kis időm hátra. Egyébként a vénség hozza el a legnagyobb demokráciát. Királynak, császárnak, koldusnak egy a sorsa: nyakunkon a nyavalya.

● **A nyelvészek sokáig élnek? Mészöly Gedeon például.**

– Hetvenéves korában

ment nyugdíjba, nyolcvan volt, amikor eltemették.

● **Klemm Antal?**

– Ő is megérte a hetvenet.

● **Setälä Emil?**

– Írtam róla, amikor meghalt, de vénemberként már nem tudok bajlódni az évszámokkal.

● **Bölcs, aki belenyugszik.**

Klemm Antal szokta mondani, Setälä Emil minden reggel vízbe ugrott, mégis meghalt, mindazonáltal nagy nyelvész volt. Professzor úr gyerekkorától fogva mindig nyelvész akart lenni?

– Dehogyan akartam. Tudod,

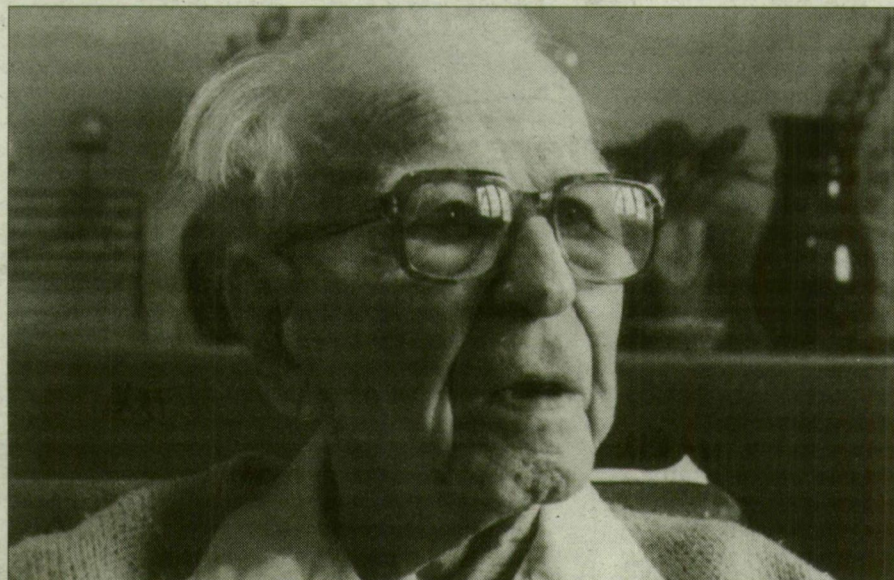
kovács apámat elég korán elűtötte az iparosok betegsége, az alkohol. Annak is én ittam meg a levét, de csak az apám volt, az életemet ő adta. Anyám másodszor is férjhez ment, engem nagyszüleim neveltek. A gimnáziumban kikergetett egyszer óráról a tematikatanárom, mert figyelmen kívül hagytam: takarodj innen! Egy teljes hétig nem mentem iskolába. Inas akartam lenni. A Kétszerpap jött el hozzánk, ő hívott vissza.

● **Kétszerpap?**

– Neve is Papp volt, meg a foglalkozása is pap. Hittant tanított. Laci fia kedves osztálytársam volt, ő biztatott később, hogy Münchenbe menjek ösztöndíjasként, mert annak jóhírű egyeteme van.

● **Hogyan ment akkoriban az ösztöndíj?**

– Csongrád vármegye hirdette meg, és akkor még Szentes volt a megyeszékhely. Szegedről küldtem haza a pályázatomat, Kövér Imre főjegyzőnek köszönhetem, hogy megkaptam. Kikérdezte a

Nyíri professzor, szegedi otthonában. (Fotó: Enyedi Zoltán)

gimnáziumot, mit tudnak rólam? Mondták neki, közönséges egyetemi hallgató lehetek, mert gimnáziumban is az voltam. Fölkiáltott: nem ismeritek a diákjaitokat? Színtelen voltam: takarodj innen! Egy teljes hétig nem mentem iskolába. Inas akartam lenni. A Kétszerpap jött el hozzánk, ő hívott vissza.

Előkeresi lecke-könyvét. Leczek-könyv van még ráírva. Horger Antalnál letett vizsgái is kitűnőek, és Mészöly Gedeonnál is így vizsgázott. Két ekkora név a tudományban!

– Mészölynek köszönhetem, hogy az egyetemen az első héten már a nyelvészetre fordult a fejem. Most is mondom, ennyi év után is, nála különb tudóst ezen a pályán nem ismerek. Nemzetközi vonatkozásban se találom párját.

● **A Münchenben eltöltött egyetemi évek lehet szerepe abban, hogy a Müncheni Kódex teljes földolgozását elvállalta?**

– Azt hiszem, sok köze

volt hozzá. És kötelességem is volt. Mészöly Gedeon a Bécsi Kódexet dolgozta föl.

● **És a szentesi kovácsmúltnak a szőfejtésben?**

– A rátalálásban mindenképpen. Első dolgozatom azt állítja, hogy a szennyes szavunk közös gyökerű a szennessel. A fazék körüli eleven szén, az izzó parázs volt a kiindulás, de ez ott volt a kovácsműhelyben is. A másik jelentős munkám a tűzgerjesztés szavainak eredetét kutatja. Az is otthon volt fordult a fejem. Most is mondom, ennyi év után is, nála különb tudóst ezen a pályán nem ismerek. Nemzetközi vonatkozásban se találom párját.

● **Elvégezte az egyetemet nagy ígérettel, mégis csurgói tanár lett.**

– Előbb Gombocz Zoltán mellé kerültem gyakornoknak, nyolcvanpengős fizetéssel. Megjelent a pályázat, mondtam Gombocznak, el-

vállalom. Nekem meg kell élnem, és a gyakornokságból nem tudok. Kérte, várjam meg az őszt, biztosan lesznek kinevezések, de nem várhatam. Tanulmány lett ennek is a vége, akkor írtam meg a zselicségi Szenna és vidéke magyar nyelvjárását. Küldtem egy példányt Horgernak is, Mészölynek is. Meg is hívott Mészöly gyakorló iskolai tanárnak Kolozsvárra, mert akkor tért vissza az egyetem Erdélybe. Jött a háború, Szegedre jöttünk megint, itt is gyakorló gimnáziumba kerültem először. A Tanárképző Főiskola következett, 1950-ben docens lettem az egyetemen, és 55-ben kineveztek egyetemi tanárrá és dékánná.

● **Mészölyt kellett volna nyugdíjaztatnia.**

– De nem küldtem el! Nézd meg ezt a dedikációját! „Nyíri Antalnak, lelkemből lelkedzett tanítványomnak,

legigazibb barátomnak, legel-nézőbb dékánomnak.” Ez utal a nyugdíj elhalasztására.

● **Kikerülhetetlenül benne vagyunk ötvenhatban. A Takaréktár utcai sortűznél az első sorban volt.**

– Az egyetem többi vezetőjével együtt. Hogy visszafogjuk a tüntetőket, mert tudtuk, a sortűz elkerülhetetlen, ha nem állnak meg.

● **Eldördült, Schwartz Lajos ott halt meg.**

– Amikor fölemelték, már nem élt. Kegyetlen sors egy fiatal embernek.

● **Kóbor emlékezők gépfegyversorozatot, sőt könnygázgránátot is emlegetnek.**

– Az én emlékeimben inkább karabély szerepel.

● **És jöttek a megtorlás napjai. Fegyelmimet is Önnel tratták alá.**

– Nagy volt a forgószele, nem tudom, kire kirótt ítéleteket kellett szentesítenem.

● **Közel álltunk egymáshoz, életre szóló bölcsességet kaptam akkor: kérem, vonja le belőle a szükséges következtetéseket. Annnyira levontam, soha nem vállaltam semmiféle főnökséget. Maradjunk azonban a nyelvészetnél. Szép tanulmányt kapott a szülőváros, Szentes is. Kedves ajánlással dedikált példánya szintén otthon van a polcomon.**

– A kiháló szentesi víziélet néprajzi és néprajzi maradványai címen jelent meg 1948-ban.

(Nagyanya, Nyíri Istvánné elröppent szavai, és három öreg halász – Rácz Imre, Komendát Bálint, Váradi Imre –

elmondása adja a kötet példás anyagát, 1881-ig visszanyúlva.)

● **Legfőljebb tizenöt éve lehet, hogy beültem még egyszer egy órájára. Amikor írta a táblára a csilaggal jelölt ósálakat, a manysival vagy a finnel, még folytatni tudtam volna. Nem mindenki szerette a nyelvészetet, de tudna-e számot mondani, hányat tanított?**

– Nem tudhatom én azt. Megszámlálhatatlanul sokat.

● **Két iskola állt szembe akkoriban: a szegedi Mészöly-féle és a pesti Bárczi-iskola. Ön volt a szegedi továbbéltetője. Kiinduló tétele, hogy a szótörténet munkatörténettel együtt vizsgálható csak.**

– Sajnos, fogyóban van már a szegedi iskola. Velcsov Mártonné vitte tovább, és Szabó József számítható még ide, Forgács Tamással együtt.

● **A teljes hazai nyelvészetről mondana valamit?**

– Furcsán hangzana éppen a búcsúzó tanár szájából, de sok jót nem tudnék mondani.

● **És a mai szófacsarásokról, nyelvi keréketörésekről? Mintha a jó szándékkal megvert sok kitűnő nyelvész és nagyszerű tanár mind hiába dolgozna.**

– Még szálnalmasabb állapotban van.

Kedves Professzor Úr! Ahogy Mészöly és Horger rendre azt írta Leczek-könyvébe, hogy kitűnően vizsgázott, ha nem tűnne időtlen hivatkozásnak, most azt mondanám magam is, a kilencvenedik év küszöbén még mindig kitűnően vizsgázik. Közelgő matuzsálemi születésnapján békességet, nyugalmat, gyógyulást kívánunk.

Horváth Dezső

Tulajdonképpen 40 percesnek indult a műsor, végül több mint 4 órást tartott. A szegedi Virág cukrászda zöld szalonjában nemrégiben dr. Tráser László újságíró beszélgetett dr. Nagy József tanszékvezető egyetemi tanárral és dr. Pigler László Csongrádon lakó, de Szentesen tanító pedagógussal. A beszélgetés témája a középiskolások értékrendje a kilencvenes években volt, a Danubius Rádió egyenesben közvetítette a sokáig elhúzódtat társalgást. Igazán aktuális ismeretekkel szolgálhatott Pigler doktor, hiszen nemrégiben védte meg disszertációját a témakörben, s igazán nem lehet ráfogni, hogy az íróasztala mellett ülve elméltetieskedett. Heti órászáma annyi, hogy le sem merjük írni, csak hát valamiből meg kell élnie a családjának. Annál is inkább, mivel felesége is pedagógus, a csongrádi Kisegítő Általános Iskolában tanít.

● **Tanár úr, ön a szentesi Zsoldos Ferenc Műszaki Szakközépiskolában és Szakmunkásképző Intézetben tanít. Diákjai mit szólnak rádiós fellépéséhez?**

– Megjegyezték: „Tanár úr, olyanokat mondott, hogy nem értettük”. S hogy milyen rendes ember dr. Szalay László, a csongrádi Dr. Szarka Ödön Egyesített Egészségügyi Intézmény igazgató főorvosa! Tudvalevő, hogy Szegedről jött Csongrádra, és azon a napon, amikor hivatalos voltam a Virág cukrászdába, képes volt Pestről lero-

hanni Szegedre, azért, hogy segítsen. Nem akartam, hogy szétszedjék ezt a „nevenincs senkit”. Szegeden nem tudták, hogy kívül állítják ki szellemi párbajra Nagy professzort, UNESCO-szakértőt, akadémikust. Tráser Laci meg sumákkolt. Azt mondta, ha elárulja, mit akarnak velem csinálni, úgysem megyek le Szegedre.

● **A Virágban Nagy professzor után kapott szót. Mivel kezdte a mondanóját?**

– Azzal, hogy az előadásom címe az lenne: „Pedagógia alulnézetben”. Erre rögtön felkapta a fejét a 40-50 ember. Égtem, mint a rongy, mert már az első hozzászólásom után megtapsoltak. A második után felállt egy közgazdászdoktor, s arra biztatótt, hogy ne hagyjam el a tanári pályát. Odajött hozzám este 11 órakor két egyetemista, hogy miért nincs nekik ilyen tanárunk az egyetemen. Piszok fáradt voltam, a feleségem, Kati, a kisfiam, Ferike is, s akkor még 10 perces interjút kért tőlem a rádió csinós, szőke riporternője; utána még egy rádiós jelentkezett. Életemben annyi autogramot nem adtam, mint január 31-én este. Nagyon boldog voltam, mert ha másért nem, ezért megérte oly sokat tanulnom.

● **Igen érdekes témát választott egyetemi doktori disszertációjára a témájának. Milyen a középiskolások értékrendje?**

– A rendszerváltás után azért fogtam hozzá a téma kidolgozásához, mert a kilencvenes évek elején azt lehetett érezni, hogy a diákok hallat-

Egy csepp Pigler

Volt olyan osztálya, amelyben 32 tanulóbból 28 válási árva volt, abból nyolc vagy az apját, vagy az anyját soha nem látta. (Fotó: Tésik Attila)

lan mértékben elvesztették a hitüket. Nem volt kapaszkodjuk, állandóan lógtak a nyakamon, velem mindent meg lehet beszélni. Eredetileg szexuálpiszkológiát akartam választani, de azt mondták, hogy az dr. Lux Elvira kutatási területe. Pedig minden évben van 8-10 terhes lány az iskolánkban, a szemünk láttára mennek tönkre. Japánban a szexuáletika 10 éves kortól kötelező tantárgy, és a válás gyakorlatilag ismeretlen. Magyarországon a szociológiai felmérések tanúsága szerint a házasságok 51 százaléka válással végződik. Nekem volt olyan osztályom, amelyben 32 gyerekből 28 volt válási árva, abból nyolc vagy az apját, vagy az anyját soha nem látta. Disszertáciomban Gordon-tesztet alkalmaztam az in-terperszonális kapcsolatok-

● **Magyarul ez mit jelent?**

– Gordon világhírű amerikai pszichológus volt, aki a személyközi kapcsolatokra kidolgozott egy kényszerválasztáson alapuló tesztet. Azokat a kapcsolatokat méri, amelyek a kommunikációs csatornán információcsere formájában zajlanak, s azt, hogyan csapódnak le a fiatalok. Dolgoztam a Super-tesztel is, amely munkaérték-orientációs teszt. A harmadik teszt alkalmazásához már a francia nagykövet engedélye kellett, Amerikából adaptálták a franciák a Gilford-tesztet. A szociális kapcsolatteremtő és -tartó képességet méri, négy altesztet. Közel háromórás a felvételi ideje. Az összehasonlító elemzés során kiderült, a tanulók értékesztése oly mérvű, hogy például a francia gyerekek minden vonatko-

zásban jobb eredményt értek el. A Super-teszt pedig kimutatta, hogy más iskolákban 10 évvel korábban végzetek esetében is szignifikáns különbségek mutatkoztak. Viszont érdekes, hogy a 17-18 éves fiúk és lányok értékrendje körülhatárolható, igaz, az elbizonytalanodás nyomankövethető. Az egyik szakközépiskolában meg is kérdezték: „Tanár úr, nem mindegy az nekünk, hogy érettségivel vagy anélkül leszünk munkanélküliek?”

● **Mit válaszolt nekik?**

– Azt, hogy nem mindegy. Ha elmegy valaki a diszkóba, előtte kér a mamájától 500 forintot beugróra meg a barátnőre, fogyasztani is akar valamit, s az első utcasarkon fejbekölintják, elveszik a pénzét, attól még nem veszíti el a szellemi tőkéjét. A szellemi tőke

ugyanis olyan tőke, amely állandóan és folyamatosan kamatozik, nem inflálódik és bármikor konvertálható. A rendszerváltás után figyelhető meg egyébként a reálértékek térszerűsége. Más volt a történelemtankönyvben, mást kell mondani a vizsgán, mást hallott a diák a tanárjától, mást hallott otthon és a rádióban, televízióban.

● **Mióta tanít csongrádi léte Szentesen?**

– Huszonöt éve.

● **Miért?**

– Ez kényes politikai kérdés. Csongrádi vállalatnál dolgoztam gyakornokként, és a főnököm nagy pártvezér volt, nagyon rendes ember. Lopott, csalt, hazudott, nőzött, mondom, amúgy nagyon rendes ember volt. Rádió- és tévériport lett a konfrontáció vége. Azóta ismerem Wisinger István tévériportert.

● **Jelenleg mérnök-tanárként dolgozik. Mi az eredeti szakmája?**

– Gépgyártás-technológus üzemmérnök. Korábban azt sem tudtam, hogy mi a pszichológia, sokáig burzsoá ál-tudományként tartották nálunk. Szeged méltán büszke lehet Mérei Ferencre, aki soha nem kapott egyetemi katedrát. Amikor hazajött a get-tőből, azt mondta: „A primer szükségletek gátlása depri-málja a morált.” Az ELTE-n 1962-ben hozták létre a Pszichológiai Intézetet, amelynek egyik vezetője, dr. Balogh László volt az opponen-sem. Persze szép dolog a tudomány, a tanítás, csak éppen nem lehet belőle megél-

ni. A feleségemmel együtt hét diplománk van, és januárban meg kellett érnem azt a szegényt, hogy hétézer forintunk volt a hónap közepén itthon. Úgy, hogy még nem jött a villanyszámlás. A nyugdíjas mamától kellett kölcsönkémünk.

● **Amerikai ösztöndíjat nyert, lovagja a Szent Vince Borrendnek, úgynevezett Pigler-cseppjei fenomenálisak, Európabajnoki vörös borral is büszkélkedhet. Aztán tegnap este például a csongrádi orvosbálon a Francia Tudományos Akadémia elnökének, Pierre Guinet-nek a nyakkendőjét viselte az Erzsébet étteremben. Hogyan szerezte meg?**

– A Művelődési és Közoktatási Minisztérium autóbusszával jártuk 1989-ben az Európai Község tagországait, s úgy jöttem össze az akadémia elnökével, hogy megköszöntem vele a maradék fél liter boromat. Gyönyörű, vastag, testes bor volt. Apósom szőlész-borász volt, a bortelemelés összes csfnjára-bínjára megtanított. Azt mondta a buszon az elnök, olyan bor nincs is, hogy magyar frankos. Pont úgy nézett ki, mint Mézga Géza – két szál hajjal a feje tetején. Oltári jó have-rok lettünk a kisöreggel, azóta is levelezünk. Európa leg-reebbi oktatási intézménye-nek a Diderot Intézetnek az igazgatója. Hívott ki tanítani – lakást, autót, nettó 20 ezer frank fizetést kaptam volna. Barátágunk emlékére cserél-tünk nyakkendőt, s amikor megláttam a kirakatban, hogy az ő hernyóselyem nyakken-dője mennyire kerül, majd-nem infarktust kaptam.

Dányi László